

DOI:

УДК 343.34

Роман Олійничук,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу, економічної безпеки та правоохоронної діяльності Західноукраїнського національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4228-1384>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ЛІСУ

Розглянуто незаконну порубку лісу як злочин проти довкілля. Проаналізовано погляди науковців на категорії, які стосуються розслідування цього правопорушення. Обґрунтовано важливість правильного планування дій службових осіб правоохоронних органів для успішного розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом незаконної порубки лісу. Ідентифіковано особливості окремих слідчих дій у процесі розслідування незаконної порубки лісу та зроблено відповідні авторські висновки.

Ключові слова: незаконна порубка лісу, злочин, розслідування незаконної порубки лісу, розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом незаконної порубки лісу.

Олійничук Р.

Особенности расследования незаконной порубки леса

Рассмотрено незаконную порубку леса как преступление против окружающей среды. Проанализированы взгляды ученых на категории, которые касаются расследования данного правонарушения. Обоснована важность правильного планирования действий должностных лиц правоохранительных органов для успешного раскрытия преступлений против окружающей среды, совершенных путем незаконной порубки леса. Идентифицированы особенности отдельных следственных действий при расследовании незаконной порубки леса и сделаны соответствующие авторские выводы.

Ключевые слова: незаконная порубка леса, преступление, расследование незаконной порубки леса, расследование преступлений против окружающей среды, совершенных путем незаконной порубки леса.

Oliynychuk R.

Features of the investigation of illegal felling

The article considers illegal logging as a crime against the environment, analyzes the views of scientists on the categories related to the investigation of this offense, substantiates the importance of proper planning of law enforcement officers for successful detection of crimes against the environment committed by air pollution and when investigating air pollution.

The author notes that the forest is extremely important as a natural resource, as well as a means of meeting human needs for wood and other forest products. In addition, this natural object is of no less value due to the impact on the climate, atmosphere, soil protection, water protection and other useful functions, as well as in health, recreation, cultural and aesthetic needs of society. However, due to declining forest areas and their degradation, soil erosion, declining biodiversity, increasing damage to wildlife habitats, degradation of watersheds, etc. are becoming more widespread, which ultimately leads to the destruction of quality of life and limited opportunities for sustainable development.

The prompt and successful detection of crimes against the environment committed through illegal logging often depends on the proper planning of law enforcement officials at the initial stage of the investigation. After all, prompt and qualified actions at this stage make it possible to establish the consequences of criminal violations and record traces of the crime. But for a full, comprehensive and objective investigation of this crime, it is necessary to establish important circumstances by conducting various investigative actions, tactical operations.

The author draws conclusions about a number of characteristic features of the investigation of illegal logging.

First, this type of criminal encroachment on the environment is characterized by a high level of latency, which necessitates the use of specific tactics and techniques for their operational investigation. Secondly, an extremely important element of the investigation of illegal logging is the conduct of appropriate forensic examination, which is the most effective means of investigating cases of crimes related to illegal logging, provided that the requirements of criminal procedure law on the appointment and conducting this investigative action. Third, the study of documents related to the relevant criminal proceedings, the study and comparison of their data allows to form a sufficient evidence base.

Fourth, the tactically correct interrogation of persons involved in the relevant criminal proceedings makes it possible to determine the full range of causes and circumstances of illegal logging, its consequences, persons responsible for compliance with forest protection rules, the degree of their guilt, the ability to avert illegal felling and its consequences.

Keywords: *illegal logging, crime, investigation of illegal logging, investigation of crimes against the environment committed by illegal logging.*

Постановка проблеми. Жодних сумнівів не може викликати той факт, що ліс має надзвичайно важливе значення як природний ресурс, а також як засіб задоволення потреб людини в деревині та іншій лісовій продукції. Крім того, цей об'єкт природи має не меншу цінність через вплив на клімат, атмосферу, виконання ґрунтозахисних, водоохоронних та інших корисних функцій, а також в оздоровленні, відпочинку, забезпеченні культурних та естетичних потреб суспільства. Проте через зменшення площ лісів та їхню деградацію набуває поширення ерозія ґрунтів, зменшення біологічної різноманітності, зростання шкоди середовищу проживання диких тварин, деградація водозбірних територій тощо, що призводить до зниження якості життя та обмеження можливостей сталого розвитку. Варто зазначити, що показник лісистості України становить лише 15,7% (за оптимального для неї показника – 20%).

З метою запобігання виснаження лісових ресурсів України сучасним правом встановлено не тільки вимоги щодо їхнього раціонального використання, а й відповідальність за незаконні посягання на цей природний об'єкт, які можуть спричинити незворотні негативні зміни в довкіллі загалом. Масова вирубка лісів, у тому числі незаконна, на території нашої держави призводить до ерозії ґрунтів, виснаження річок, негативних змін клімату, що погіршує життя людей. Наприклад, вирубка лісів у Карпатах стала причиною зсувів, які заподіяли екологічну та економічну шкоду, що підриває економіку не тільки регіону, а й усієї держави [1, с. 3]. Водночас спостерігається значна криміналізація незаконних порубок лісу, які створюють умови зростання тіншового сектору в лісопромисловому комплексі [2, с. 183].

Відносини у сфері охорони лісу становлять об'єкт злочину, передбаченого ст. 246 Кримінального кодексу (КК) України «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу» [3], що є одним із злочинів проти довкілля. Тактика та методика розслідування саме таких злочинів в Україні розроблена недостатньо, тому значна кількість цих злочинів залишається нерозкритими, а особи, які їх вчинили, успішно уникають кримінальної відповідальності.

Водночас практика досудового розслідування свідчить про наявність певних проблем, а деколи й допущення помилок під час розслідування злочину, передбаченого ст. 246 КК України. Також удосконалення та реальних змін потребує законодавство, що регулює процес досудового розслідування цього тяжкого та небезпечного злочину. Саме це свідчить про актуальність дослідження, яке пов'язане із виявленням особливостей розслідування незаконної порубки лісу з метою їхнього врахування у правоохоронній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні аспекти розслідування незаконної порубки лісу розглядалися у працях українських вчених, зокрема О. М. Пилипенка, С. І. Глушенка та О. М. Ступака, В. В. Лаврищева, О. В. Ринкової та інших. Зокрема, наукова робота О. М. Пилипенка присвячена особливостям організації й тактики огляду місця події в процесі розслідування незаконної порубки лісу [4]. В іншій своїй науковій праці О. М. Пилипенко приділив увагу використанню сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу [5]. С. І. Глушенко та О. М. Ступак розглянули особливості проведення судово-економічних експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев [6]. У науковому дослідженні В. В. Лаврищев приділив увагу особливостям розслідування екологічних злочинів [7]. О. В. Ринкова у науковій праці обстоює необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів [8].

Однак, незважаючи на досить значні наукові здобутки у цьому напрямі, багато аспектів цієї проблематики, зокрема питання розслідування незаконної порубки лісу, залишаються малодослідженими та спірними, особливо у їхньому практичному застосуванні.

У зв'язку з цим метою дослідження є виявлення особливостей розслідування незаконної порубки лісу з метою їхнього врахування у правоохоронній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із статтею 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи дер-

жавної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [9].

Конституція України у ст. 16 («Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави») передбачає захист екологічної безпеки [9].

Згідно зі статтею 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [9].

Швидке та вдале розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом незаконної порубки лісу, дуже часто залежить від правильного планування дій службових осіб правоохоронних органів на початковому етапі розслідування. Адже оперативні та кваліфіковані дії саме на цьому етапі дають можливість встановити наявність наслідків злочинних порушень і зафіксувати сліди злочину. Але для повного, всебічного й об'єктивного розслідування цього злочину необхідно встановити важливі обставини шляхом провадження різних слідчих дій, тактичних операцій.

Однією із найважливіших слідчих дій для збирання доказів під час розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом незаконної порубки лісу, є огляд місця події. На наш погляд, варто погодитись із О. М. Пилипенком, що огляд місця події за фактами незаконної порубки лісу є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться на початковому етапі розслідування та залежно від слідчої ситуації, що складається на момент його проведення, має свої особливості, які виявляються в: наявності значної території, яку потрібно оглянути; вжитті заходів щодо залучення до огляду спеціалістів відповідного профілю (працівників лісгоспу); обрання відповідного способу огляду залежно від площі порубки та об'єму незаконно здобутої деревини; необхідності вилучення різноманітних слідів злочину та об'єктів (зокрема торцевих зрізів, зразків ґрунту); обов'язковому складанні відповідних схем місця події; доцільності використання квадрокоптерів для проведення фото- або відеозйомки значної за площею порубки лісу; наявності труднощів, пов'язаних з прив'язкою виявлених слідів до місцевості, для вирішення яких запропоновано використовувати сучасні GPS-навігатори тощо [4].

Розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом незаконної порубки лісу, вимагає застосування спеціальних знань з різних наукових галузей, оскільки коло об'єктів дослідження у зазначених справах дуже широке. Тому для розслідування цього виду злочину доводиться призначати різні експертизи, в результаті яких можна одержувати відповіді на певні запитання.

Судова експертиза є найбільш ефективним засобом виконання слідчих завдань у справах про злочини проти довкілля загалом та незаконної порубки лісу зокрема, за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства щодо призначення та проведення цієї слідчої дії.

Експертизу проводять експерти за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, потрібні спеціальні знання (ст. ст. 242–245 КПК України) [10].

Слушною є думка О. М. Пилипенка з цього питання, який зазначає, що під час незаконної порубки лісу взаємодія злочинця з навколишнім середовищем відбувається протягом тривалого часу, що створює сприятливі умови для залишення ним значної кількості слідів своєї діяльності. За виявленими слідами має бути призначено різноманітні судові експертизи, висновки яких, об'єднані в єдиний комплекс, дадуть змогу уточнити наявні слідчі версії, уявити більш чітку картину події, що сталася, встановити осіб, які вчинили цей злочин тощо. З огляду на вказане правильне розуміння слідчим завдань і сучасних можливостей судових експертиз при їхньому призначенні дасть змогу йому належно визначити предмет експертизи, сформулювати питання експертів та підготувати відповідні об'єкти, які мають бути направлені в розпорядження експерта. Залучення експерта вимагає з боку сторони кримінального провадження, що його ініціює, відповідної підготовки, а результати експертного дослідження багато в чому визначаються якістю проведення інших слідчих (розшукових) дій з виявлення й вилучення речових доказів та отримання зразків для порівняльного дослідження [5].

До типових експертиз, які призначаються в ході розслідування злочинів проти довкілля, що вчинені шляхом незаконної порубки лісу, і які допоможуть полегшити вирішення завдань розслідування, на-

лежать такі: дактилоскопічна, трасологічна, судово-грунтознавча, судово-біологічна, ботанічна, земельно-технічна, екологічна, судово-економічна та інші експертизи.

Серед вищезазначених видів судових експертиз одне з провідних місць займає судово-економічна експертиза, яка пов'язана із визначенням розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної порубки лісу.

С. І. Глущенко та О. М. Ступак у своїй праці акцентують увагу на тому, що для повного та всебічного дослідження й визначення обґрунтованості включення до розрахунку таких показників, як вид знищеного або пошкодженого дерева, його діаметр у корі біля шийки кореня тощо, доцільно призначати комплексні судові економічні та біологічні експертизи. Питання, пов'язані з розрахунком розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного знищення або пошкодження дерев, експерт-економіст вирішує в межах своєї компетенції, зокрема перевіряється відповідність вимогам чинного законодавства застосованих в розрахунку такс і правильність їхньої індексації. Також науковці зазначають, що судово-економічна експертиза з питань визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного знищення або пошкодження дерев, може вирішувати питання тільки в межах компетенції експертів-економістів щодо підтвердження проведених розрахунків. Для проведення експертиз цього напрямку експерти-економісти повинні мати на увазі, що питання законності проведених рубок не може вирішуватися в межах судово-економічної експертизи. Це є компетенцією відповідних правоохоронних органів або суду [6].

У процесі розслідування досліджуваного злочину велике значення має огляд документів, які можуть бути оглянуті за місцем їхнього знаходження. У випадку, коли необхідно ретельно їх вивчити та зіставити дані, що в них містяться, вони мають бути вилучені шляхом виїмки.

Також під час розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом незаконної порубки лісу, важливе значення має допит, проведений тактично правильно. Незалежно від особи, яку допитують, ця слідча дія повинна бути спрямована на встановлення факту незаконної порубки лісу, причин та обставин такого правопорушення, його наслідків, осіб, які відповідають за дотримання правил охорони лісу, ступеня їхньої вини, можливості відвернути незаконну порубку та його наслідки.

У ході заключної стадії розслідування незаконної порубки лісу доцільно здійснювати важливі тактичні операції задля встановлення обставин, що мають важливе значення для кримінальних проваджень цієї категорії. До них належить: з'ясування функцій службових осіб і допоміжного персоналу, причинних зв'язків між їхньою діяльністю і наслідками, що настали; визначення фізичної, матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконною порубкою лісу; встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню такого злочину.

Висновки. Отже, у результаті проведених досліджень можна зробити висновок про характерні особливості розслідування незаконної порубки лісу. По-перше, для такого виду злочинних посягань на довкілля притаманний високий рівень латентності, а це зумовлює необхідність застосування специфічних тактик і методик для їхнього оперативного розслідування. По-друге, надзвичайно важливим елементом розслідування незаконної порубки лісу є проведення відповідної судової експертизи, що є найбільш ефективним засобом виконання слідчих завдань у справах про злочини, що пов'язані із незаконною порубкою лісу, за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства щодо призначення та проведення цієї слідчої дії. По-третє, дослідження документів, пов'язаних із відповідним кримінальним провадженням, вивчення та зіставлення їхніх даних дає змогу сформувати достатню доказову базу. По-четверте, тактично правильно проведений допит осіб, причетних до відповідного кримінального провадження, дає можливість з'ясувати весь спектр причин та обставин заподіяної незаконної порубки, його наслідків, осіб, які відповідають за дотримання правил охорони лісу, ступеня їхньої вини, можливості відвернути незаконну порубку та його наслідки.

Список використаних джерел

1. Скворцова О. В. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.0. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2007. 21 с.
2. Попревич В. М. Сучасний стан та перспективи розвитку кримінально-правової охорони лісів України. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 8. С. 180–185.
3. Кримінальний кодекс України: за станом на 03.09.2020 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (дата звернення: 14.09.2020).
4. Пилипенко О. М. Особливості організації й тактики огляду місця події при розслідуванні незаконної порубки лісу. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка.* 2018. Вип. 2 (82). С. 280–289.

5. Пилипенко О. М. Використання сучасних можливостей судових експертиз на початковому етапі розслідування незаконної порубки лісу. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2016. № 4 (76). С. 232–241.
6. Глущенко С. І., Ступак О. М. Особливості проведення судово-економічних експертиз щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Судово-економічна експертиза*. 2011. № 11. С. 611–617.
7. Лаврищев В. В. Особливості розслідування екологічних злочинів. *Актуальні проблеми сучасного розвитку міжнародного морського, транспортного та екологічного права*. 2010. С. 113–119.
8. Ринкова О. В. Необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2010. № 2 (14). С. 81–87.
9. Конституція України за: станом на 14.09. 2020 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 14.09.2020).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.09.2020).

References

1. Skvortsova, O. V. (2007). *Kryminalno-pravova kharakterystyka nezakonnnoi porubky lisu za kryminalnym zakonodavstvom Ukrayiny (na pidstavi materialiv praktyky Avtonomnoyi Respubliky Krym) [Criminal-legal characteristic of illegal felling of the forest according to the criminal legislation of Ukraine (on the basis of materials of practice of the Autonomous Republic of Crimea)]*. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: Odesa: Odes. nats. yuryd. akad. [in Ukrainian].
2. Poprevych, V. M. (2014). Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku kryminalno-pravovoyi okhorony lisiv Ukrayiny [The current state and prospects of criminal law protection of forests in Ukraine]. *Visnyk Mariupols'koho derzhavnoho universytetu . Seriya «Pravo» – Bulletin of Mariupol State University. Law series*, 8, 180-185 [in Ukrainian].
3. *Kryminalnyy kodeks Ukrayiny [Criminal Code of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> [in Ukrainian].
4. Pylypenko, O. M. (2018). Osoblyvosti orhanizatsiyi y taktyky ohlyadu mistysya podiyi pry rozsliduvanni nezakonnnoi porubky lisu [Peculiarities of the organization and tactics of site inspection during the investigation of illegal logging]. *Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka – Bulletin of LDUVS named after E.O. Didorenko*, 2 (82), 280-289 [in Ukrainian].
5. Pylypenko, O. M. (2016). Vykorystannya suchasnykh mozhlyvostey sudovykh ekspertyz na pochatkovomu etapi rozsliduvannya nezakonnnoi porubky lisu [Use of modern possibilities of forensic examinations at the initial stage of investigation of illegal logging]. *Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka – Bulletin of LDUVS named after E.O. Didorenko*, 4 (76), 232-241 [in Ukrainian].
6. Hlushchenko, S. I., & Stupak, O. M. (2011). Osoblyvosti provedennya sudovo-ekonomichnykh ekspertyz shchodo rozrakhunku rozmiru shkody, zapodyyanoyi vnaslidok nezakonnnoi vyrubky abo poshkodzhennya derev [Peculiarities of conducting forensic economic examinations to calculate the amount of damage caused by illegal felling or damage to trees]. *Teoriya ta praktyka sudovoyi ekspertyzy i kryminalistyky. Sudovo-ekonomichna ekspertyza – Theory and practice of forensic science and criminology. Forensic economic examination*, 11, 611-617 [in Ukrainian].
7. Lavryshchev, V. V. (2010). Osoblyvosti rozsliduvannya ekolohichnykh zlochyniv [Features of investigation of ecological crimes]. *Aktual'ni problemy suchasnoho rozvytku mizhnarodnoho morskoho, transportnoho ta ekolohichnoho prava – Current issues of modern development of international maritime, transport and environmental law*, 113-119 [in Ukrainian].
8. Rynkova, O. V. (2010). Neobkhdnist kompleksnoho pidkhodu do vykorystannya spetsialnykh znan ta provedennya sudovo-ekspertnykh doslidzhen pid chas rozsliduvannya ekolohichnykh zlochyniv [The need for a comprehensive approach to the use of special knowledge and forensic research in the investigation of environmental crimes]. *Kryminalistychnyy visnyk – Forensic Bulletin*, 2 (14), 81-87 [in Ukrainian].
9. *Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian].
10. *Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrayiny [Criminal Procedure Code of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.08.2020.